

**МЕДІАЕТИКА ВОЄННОГО ЧАСУ:
ВІЙСЬКОВА ЖУРНАЛІСТИКА
В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІЙ ВІЙНІ**

Акопян К. А.

ВСТУП

Журналістика сучасності щодня змушує представників засобів масової інформації приймати все більше нових викликів. Умови, в яких доводиться працювати українським журналістам вже давно вийшли за рамки звичайної редакції чи так званих паркетних умов. Бути у вирі подій – означає постійно бути на ногах, чи навіть частіше на колесах. Як демонструє сучасність, у більшості випадків – на броньованих.

З 2014 року, з початком агресії російської федерації проти України, все більше журналістів працюють в умовах з прямою загрозою здоров'ю та життю. Проте українські кореспонденти працюють в умовах воєнних конфліктів у різних куточках планети починаючи ще з 1991 року. Кількість кореспондентів у «гарячих точках» з часом зростала: спочатку, висвітленням екстремальних подій займалися один-два журналісти, проте за останній час, кожного року все більше, журналістів, фотокореспондентів, телеоператорів їдуть у «гарячі точки» або ж на території «заморожених конфліктів». Важливим аспектом є те, що зазвичай представники медіа від'їжджають в екстремальне відрядження без будь-якої професійної підготовки. Це несе за собою абсолютно різні наслідки: починаючи від втрати техніки, легких тілесних ушкоджень до тяжких поранень та загибелі.

На жаль, за останній рік журналістська спільнота України втратила понад три десятки медійників. Так, з початку повномасштабного російського вторгнення в Україні офіційно загинули 32 журналіста. Серед військових журналістів України також є втрати. Зокрема, під час виконання службових обов'язків, внаслідок штурму міста Сєвєродонецьк на Луганщині, загинув офіцер, капітан Збройних сил України Олексій Чубашев, автор та ведучий першого в Україні військового реаліті-шоу «Рекрут UA». Звання майора офіцера присвоїли посмертно.

Надзвичайно важливу увагу варто приділити особливостям роботи військових журналістів та цивільних кореспондентів, які виявили бажання працювати на війні, публікуючи свої матеріали у

тих засобах масової інформації, до яких вони належать. В цьому питанні, основне завдання дати чітке розуміння: чим відрізняється військовий журналіст від представника цивільних засобів масової інформації?

Журналістика на війні має безліч заборон та пересторог. Тож важливим моментом висвітлення війни, особистих історій військовослужбовців є, насамперед, розуміння, як не нашкодити самим військовослужбовцям та навпаки – допомогти. Саме тому, в період війни між Україною і росією, починаючи з 2014 року, під час військового протистояння на сході України чимало журналістів працюють саме в центрі військових подій.

Повномасштабне збройне вторгнення росії на територію України, що відбулося 24 лютого 2022 року змусило багатьох журналістів зіштовхнутися з війною вперше. Ті, хто раніше створював новини, опираючись лише на щоденні зведення Генерального штабу Збройних сил України, тепер був вимушений бути безпосереднім свідком збройної агресії, яку інколи спостерігав з вікна власного будинку.

З огляду на вищевикладене, варто зазначити і правильний підхід до висвітлення подій з точки зору безпеки як для журналіста, так і для героя журналістського матеріалу. Більшість цивільних журналістів керуються лише основними правилами безпеки та поведіння, перебуваючи в зоні бойових дій. Проте про специфіку роботи, так зване заборонене та дозволене, вони дізнаються вже безпосередньо від військовослужбовців, коли прибувають на місце зйомки.

1. Журналісти у погонах.

Основні поняття військової журналістики

Ще років зо 10 тому про військових журналістів в Україні не говорили «вголос». Звісно, було їх чимало. Закінчивши військові ВНЗ та отримавши свої перші журналістські погони, вони несли службу у різних військових формуваннях – Збройних силах України, Державній прикордонній службі, Національній гвардії та інших.

До 2014 року, Україна не була воюючою країною. Тож багато чому українських журналістів у погонах навчала «чужа» війна, а саме участь у миротворчих контингентах, зокрема у Югославії чи Грузії. А головною їх зброєю були знімальна техніка, аркуш паперу та гостро заточений олівець.

У наш час, коли війна, на жаль, спіткала й Україну, військовий у формі з фотоапаратом чи відеокамерою – не дивина. Українсько-російська війна змусила школу військової журналістики в Україні піднятися на вищий щабель. Адже висвітлення війни безпосередньо з місця подій лягла саме на плечі журналістів у погонах. І саме вони були, є і будуть тим першоджерелом інформації про життя українського війська в умовах збройної агресії РФ, і не тільки.

Те саме стосується і самого поняття «військова журналістика». В медіапросторі воно з'явилося відносно нещодавно, зокрема з початку ведення бойових дій на Сході України. До цього суспільством було прийнято вважати, що військовий журналіст – це і є той самий цивільний кореспондент, якого відрядили висвітлювати бойові дії. Це пов'язано з тим, що справжні військові журналісти, як люди, що носять погони та належать до силових структур нашої країни залишалися довгий час в тіні. Та сьогодні ж ситуація кардинально змінилася і військова журналістика все ж піднялася на той високий щабель, який вона справедливо заслуговувала, а роль військових журналістів на війні не можна не оцінити.

Співавтор збірки «Журналісти на війні», військовий журналіст, підполковник Державної прикордонної служби Сергій Бровко писав, що діяльність військових журналістів значно відрізняється від буденності цивільних представників засобів масової інформації. Вони постійно перебувають на вістрі небезпеки, намагаючись здобути інформацію не тільки для підготовки свого власного контенту чи офіційного повідомлення, а ще й сприяють роботі цивільних журналістів. Зокрема, діляться з ними своїми власними напрацюваннями та відповідають за їхню безпеку¹.

Військова журналістика як вид висвітлення інформації, також є одним з видів системи так званої «екстремальної журналістики», яка більш вживана сьогодні серед цивільної когорти медійників. Система включає у себе особливості роботи журналіста під час стихійних лих, землетрусів, актів громадянської непокори, терористичних актів та врешті-решт бойових дій. Всі ці події, так чи інакше, змушують журналістів приймати чітке рішення: чи готові вони до роботи в таких умовах? Чи підготовлені вони фізично та психологічно? Чи мають вони усі необхідні засоби індивідуального захисту та засоби для виконання редакційного завдання, техніку тощо?

¹ Сорока Ю. Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика. Київ : Фоліо, 2022. 448 с.

Небезпеку, що супроводжує журналіста в екстремальних умовах не можна недооцінювати. Яку б сторону конфлікту медійник не висвітлював би в той чи інший момент, загроза провокації чи збройного удару зі сторони противника ні на хвилину не зникає. Саме тому, трапляються загибелі представників медіа, які сталися саме через необережність та самовпевненість.

До когорти журналістів-екстремалів життя «зарахувало» і авторів журналістських розслідувань. Мова не лише про тематичну своєрідність «екстремальних» публікацій, телерадіопрограм, а й про методичну своєрідність у роботі їх авторів. Зрештою – про постійну загрозу їх життю².

Питання про те, чи є екстремальна журналістика відносно самостійним видом діяльності в ЗМІ, скоріш за все, відноситься до проблем теорії. Та практика інформаційної роботи стверджує: чіткої відповіді на таке питання вимагають і журналісти-практики – чітка відповідь може суттєво сприяти розвитку такого перспективного напрямку в журналістиці³.

Очевидною є необхідність визначення ознак екстремальної журналістики, її особливостей, що дають можливість віднести її до особливого виду інформаційної діяльності.

Долучається до цього і сучасна журналістська наука. У Великобританії існує спеціальний Центр по підготовці військових репортерів, де їх вчать прийомам безпечної роботи в умовах військових дій, створюючи максимально реальну обстановку військових конфліктів. Готують військових журналістів у США та росії.

Та варто вчергове наголосити: новопідготовлені цивільні репортери, що працюють в зоні бойових дій не є військовими журналістами. Другими ж прийнято і є правильним вважати саме військово-службовців, в обов'язки яких входить висвітлення діяльності війська, до якого військовослужбовець-журналіст належить і є його невід'ємною бойовою одиницею.

Свідченням того, що екстремальна журналістика нині стрімко набуває своїх типологічних ознак, є поява цілого ряду публікацій, в яких журналісти-практики намагаються визначити методичні поради в професійній діяльності, поділитися особистим практичним досвідом роботи в екстремальних умовах.

² Барынькин В. М. Локальные войны на современном этапе: характер, содержание, классификация. *Военная мысль*. 1994. № 6. С. 7.

³ Сорока Ю. Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика. Київ : Фоліо, 2022. 448 с.

Варто також зазначити: деякі журналісти-науковці намагаються аргументувати думку про те, що в формат екстремальної журналістики в сучасних умовах слід включати всю журналістику – мовляв, діяльність журналіста нині постійно супроводжується екстримом. З першого погляду воно ніби так і є – без максимального напруження творчих, фізичних, вольових зусиль журналісту нині не обійтись. То навіщо тоді штучно створювати ще якийсь вид журналістики?

Не будемо і ми заперечувати, що поділ на ті чи інші види журналістики і, відповідно конструювання різних понять, якими вона позначається, носять дещо умовний характер. Та все ж такий поділ журналістики на види є конче необхідним для визначення стабільних напрямків інформаційної діяльності, такий поділ активно використовується як в теорії журналістики, так і в практичній роботі⁴.

Той, хто намагається нівелювати поняття «екстремальна журналістика», або жодного разу не випробовував себе в практичній роботі журналіста редакції, або ж не бачить різниці між такими виданнями, як, скажімо, журнал «Прикордонник України» і журнал «Viva».

Прикро, але і про такі спрощені підходи щодо виокремлення чи не виокремлення поняття «екстремальна журналістика» із ряду фахових понять доводиться говорити.

Варто згадати, що започаткування саме військової журналістики пов'язане з економічним та політичним розвитком суспільства. І з розвитком різнопланових видань, з часом провідною темою друкованих ЗМІ стає і тема воєнних конфліктів, дипломатичних проблем. Зокрема, перша друкована газета, яка виходила на теренах російської імперії, мала назву «Ведомости о военных и иных делах». Пізніше з'являються такі видання, як «Артиллерийский журнал», «Военно-исторический журнал» та ін. Відповідно і характер інформації змінювався – в епіцентрі уваги стали проблеми війни, збройних конфліктів. Тож під впливом історичних реалій формувалась якісно своєрідна журналістика – військова.

Такий тип журналістики існує і дотепер. Однак більшість саме друкованих засобів масової інформації, які створювалися на базі силових відомств України, припинили своє існування у зв'язку із виконанням вимог Закону України «Про реформування державних і

⁴ Барынькин В. М. Локальные войны на современном этапе: характер, содержание, классификация. *Военная мысль*. 1994. № 6. С. 7.

комунальних друкованих засобів масової інформації». Так, до 2018 року в системі військових засобів масової інформації можна було пробігтися шпальтами газети «Народна армія», журналу «Військо України» та «Прикордонник України». Однак сьогодні в межах силових відомств успішно функціонують військові радіостанції та телебачення, прес-центри видів Збройних сил, професійно виконують свої обов'язки прес-офіцери різних родів військ Збройних сил та підрозділів Державної прикордонної служби України.

Таким чином, є цілком об'єктивна можливість запропонувати робоче визначення ознак військової журналістики:

- 1) фронтлінією журналістського матеріалу є конфлікт – військово-вій чи політичний;
- 2) особливістю роботи журналіста є пошук унікальності, динаміка у викладі теми, напруженість сюжету;
- 3) максимальне напруження фізичних, моральних, творчих зусиль при виконанні завдання;
- 4) реальна загроза здоров'ю та життю журналіста.

Отже, і кількісні, і якісні показники своєрідних за проблемно-тематичним спрямуванням ЗМІ дають підстави стверджувати – процеси формування типологічних ознак військової журналістики продовжуються.

2. Етика, безпека та солідарність у військовій журналістиці

Журналістика належить до професій, в яких етичний бік відіграє ледь не фундаментальну роль. Одна з особливостей професії – висока соціальна відповідальність журналіста – виносить питання етики та регламентації норм на перший план. Враховуючи тенденції сучасної журналістики до замовних статей, темників, джинси та інших порушень етичних норм, актуальним вважається наголосити на тому, що етичні складові мають юридичну силу: основні положення етичних кодексів журналістів зафіксовані в нормативно-правових документах України.

Журналістська етика – популярна тема серед науковців через свою актуальність та важливість. У більшості підручників для студентів-журналістів як вітчизняних, так і зарубіжних авторів можна знайти інформацію про етичні основи професії. Серед українських авторів, що досліджували питання етики журналіста, відомі О. Кузнецова (Журналістська етика та етикет), В. Іванов

(Журналістська етика) та інші автори. Але правовий аспект етики у цих підручниках розглянуто побіжно.

Т. Приступенко у посібнику «Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації» звернула увагу саме на правові основи діяльності та принципи етики журналістів, поєднала їх як два найважливіші регулятори журналістської діяльності⁵.

Дослідження будувалося на тому, що автор обрала два етичні документи, а саме: Декларацію принципів поведінки журналістів (прийнята 1954 р., зі змінами 1986 р.) та Етичний кодекс українського журналіста (ухвалений 2004 р.). Проаналізувавши їх, виділила спільні для обох норми. Після цього, опрацювавши законодавство у сфері мас-медіа, дібрала статті-відповідники в нормативно-правових документах нормам з етичних кодексів. Таким чином підкреслила юридичну вагу етичних засад.

Існують професії, морально-етичний аспект у яких відіграє особливо важливу роль (лікарі, вчителі, юристи, журналісти), оскільки в процесі професійної діяльності такі фахівці занурюються у внутрішній світ інших людей. Відповідно до осіб, які займаються такою діяльністю, суспільство висуває не лише вимоги загальної моралі, а й особливі вимоги, пов'язані зі специфікою їхньої роботи.

Журналістські етичні норми мають на меті захищати суспільство від зловживань ЗМІ, а також розв'язувати конфлікти в середовищі журналістів. Отже, щодо журналістської етики, то вона передбачає насамперед відповідальність перед аудиторією за достовірність, повноту й об'єктивність оприлюдненої інформації.

Журналістська етика – це насамперед внутрішні переконання тих, хто обрав собі це ремесло, їхнє розуміння того, що можна і чого не можна робити. Журналістська етика формується на засадах узвичаєних норм роботи працівника мас-медіа, а також власного життєвого та професійного досвіду журналіста. В ідеалі вона прагне сформувати високу моральну самосвідомість, відповідальність журналіста, норми і правила поведінки як орієнтир професіоналізму, усвідомлення суспільної ваги своєї праці та самоконтроль.

Отже, серед норм, принципів, правил та обов'язків працівника мас-медіа, що наводилися в цих документах, однаковими виявилися позиції щодо таких вимог:

⁵ Приступенко, Т. О. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації: навчальний посібник. Київ: Інститут журналістики, 2004. 375 с.

- свобода слова та висловлювань є невід’ємною складовою діяльності журналіста;
- повага до права громадськості на повну та об’єктивну інформацію;
- журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації;
- журналіст зобов’язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо з’ясувалося, що вона не відповідає дійсності,
- журналіст не розкриває своїх джерел інформації, крім випадків, передбачених законодавством,
- ніхто не може бути дискримінований через свою статтю, мову, расу, релігію, національне, регіональне, чи соціальне походження або через політичні уподобання,
- плагіат несумісний із званням журналіста,
- журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду. Безпідставні звинувачення – серйозне порушення,
- журналіст має з повагою ставитись до приватного життя людини,
- Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами,
- факти мають бути чітко відокремлені від суджень та припущень, точки зору опонентів мають бути представлені збалансовано,
- журналіста не можна службовим порядком зобов’язати писати чи виконувати будь-що, коли це суперечить його власним переконанням чи принципам.

В усіх європейських країнах існують кодекси або правила, що регулюють етичні проблеми, пов’язані з функціонуванням медіа. Як стверджує фінський дослідник Ларс Бруун, першим документально зафіксованим етичним документом був Шведський кодекс етики журналістів (1899), що не мав тоді широкого призначення⁶.

Та в умовах війни досить важко вимірювати все, що відбувається, звичайними правилами. Причина одна – є більш цінності, особливо – цінність людського життя. І якщо жорстке дотримання стандартів професії буде призводити до загроз життю окремих

⁶ Приступенко, Т. О. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації: навчальний посібник. Київ: Інститут журналістики, 2004. 375 с.

людей або ж, наприклад, цілісності й виживанню держави – ми ризикуємо залишитися і без журналістики як такої.

Але як на практиці застосовувати стандарти інформаційної журналістики – оперативність, точність, достовірність, збалансованість – при висвітленні подій, пов'язаних з військовими діями? Чи працюють традиційні журналістські стандарти в умовах війни?

Інформація про загиблих, поранених, зниклих безвісти, заручників

Інформацію про загибель чи поранення, зникнення безвісти чи потрапляння в полон конкретних людей слід перевіряти ретельно і виключно в компетентних джерелах. До таких відносимо насамперед тих учасників події, які з цією людиною були безпосередньо на місці і в момент події, бачили цю подію на власні очі. Можна покладатися на професіоналізм урядових установ, які озвучують офіційну інформацію про таку подію, але, знову ж таки, слід шукати інші, додаткові джерела.

При тому в кожній такій ситуації слід враховувати два важливих моменти:

1) хибна інформація про таку біду конкретної людини заподіє серйозної або й непоправної шкоди рідним та близьким цієї людини;

2) точна інформація цілком може заподіяти реальну шкоду полоненому.

Тому з озвученням конкретного імені та прізвища людини в цих ситуаціях слід бути надзвичайно обережними й подавати в ефір лише у випадку, коли журналісти абсолютно переконані в точності й достовірності цієї інформації (тобто в компетентності й правдивості наших джерел) і коли точно переконані, що озвучення імені та прізвища цієї людини не заподіє їй шкоди в складній ситуації.

Про поранення конкретної людини слід повідомляти виключно зі згоди самого пораненого. В разі, якщо поранений не в стані дати таку свідому згоду, або не дає такої згоди – можна розповідати про нього без називання імені та прізвища й уникаючи можливості ідентифікації цієї людини по картинці.

Використання відеоархіву

Насамперед, категорично забороняється використовувати архівну картинку для довільної ілюстрації розповіді про сьогоднішню подію в зоні бойових дій чи в окупованій зоні.

У разі, коли важливо показати картинку, що може ілюструвати сьогоднішню подію, оскільки вона була знята раніше на цьому ж місці, або знімалися ті ж самі люди – обов'язково за кадром пояснюється, що це те ж саме місце, але зняте раніше. В обох цих

випадках архівна картинка від першого до останнього кадру обов'язково має титруватися написом «Архів», а ще краще – датою реальної зйомки.

Але обидва подібних способів ілюстрування є прийнятними лише в тих випадках, коли сам по собі цей спосіб ілюстрування додає глядачу інформацію для кращого розуміння теми, а не задля того, щоб бодай чимось «перекрити» усну інформацію про сьогоденішню подію.

Анонімність учасників та очевидців подій у зоні конфлікту

Дуже важливо розуміти, що люди в зоні конфлікту (військових подій) є надзвичайно вразливими, для них може існувати чи існує реальна небезпека. Показувати й ідентифікувати на ім'я та прізвище людину в таких ситуаціях можна лише будучи впевненими в тому, що немає небезпеки для їхніх рідних.

Тому в подібних випадках є цілком виправданою анонімність і неідентифікованість учасників події в синхронах чи просто в кадрі – коли журналісти показують їх у балаклаві, зі спини, проти яскравого світла або замальовують їхні обличчя на монтажі, не називають їхнього імені та прізвища, уникають інколи навіть позначення їх приналежності – це все з міркувань безпеки цих людей, про що й кажуть в поясненні глядачам.

Приймаючи рішення про ідентифікацію людини в цій тематичі, слід із пересторогою, оцінювати можливі ризики для неї або її рідних. Не зайвим у таких ситуаціях будуть також консультації редакції з кваліфікованими експертами (чинними чи відставними фахівцями силових служб з кризових ситуацій)⁷.

Особливості застосування стандарту повноти подачі інформації

Слід розуміти, що справжня повнота у висвітленні багатьох подій, може бути недосяжною щонайменше з міркувань військової таємниці. Зокрема, заради цього журналісти не повинні у своїх матеріалах розкривати для ворога ті дані, якими він може скористатися. Це точні дані про переміщення та місця дислокації військ чи окремих підрозділів, точні дані про кількість військових на різних ділянках бойових дій, точні дані про види й кількість озброєння конкретних підрозділів, інформація про плани командирів, про тактику ведення бойових дій тощо.

⁷ Konrad A. Ethics, safety and solidarity in journalism. *Ethical journalism network*. 2016. URL: <https://ethicaljournalismnetwork.org/ethics-safety-solidarity-journalism>. (Date of access: 03.12.2022).

Можна вільно подавати подібну інформацію, якщо вона оприлюднюється офіційно компетентними органами управління тієї чи іншої держави. В цьому випадку журналісти покладаються саме на відповідальність, компетентність і знання ситуації офіційними речниками. В інших випадках слід діяти максимально обережно і з пересторогою. В усіх випадках, коли є навіть найменші сумніви щодо безпеки військових при оприлюдненні тих чи інших даних – краще цих даних не оприлюднювати. І в будь-якому разі не зайвою буде також стороння експертна оцінка цих обставин з огляду на їхню секретність для ворога.

Так само і з картинкою бойових позицій, зброї й підрозділів. Треба уважно стежити за тим, щоб ця картинка не дала ворогові змогу завдати військовим більшої шкоди.

Обов'язковість оприлюднення суспільно значущих новин

Попри загальність цього етичного принципу з огляду на суспільну місію новин, в умовах бойових дій використання цього принципу має певні обмеження, які диктуються поняттям «військова таємниця». Тож попри суспільну значущість певних новин слід бути дуже обережними з їх оприлюдненням, щоб це не спричинило людських жертв внаслідок використання інформації чи то однією стороною конфлікту, чи то іншою. Насамперед це стосується будь-якої інформації, якою ворог може скористатися в своїх інтересах (дислокація і переміщення військ, кількість людей і озброєння, побудова захисних рубежів, плани й тактика). Крім того, це стосується будь-якої інформації, яку ворог може використати для переслідування конкретних людей – військових та активістів, членів їхніх родин та ін.

В усіх, навіть мінімально сумнівних випадках, рішення краще приймати на користь безпеки військових чи цивільних та інформацію не оприлюднювати.

Оприлюднення імен жертв

Слід бути особливо обережними щодо оприлюднення конкретних імен загиблих, поранених, зниклих безвісти, полонених, заручників. Перебіг бойових дій чи окупація надзвичайно часто призводить до плутанин й неточностей, оскільки часто в оперативній обстановці не можна, безумовно, покладатися на конкретні джерела інформації. Адже люди в умовах бойових дій чи окупації можуть перебувати в стані афекту або помилятися в чомусь. Водночас оприлюднення новинами конкретного імені жертви може мати тяжкі, а інколи навіть фатальні наслідки для рідних і близьких названого загиблим, пораненим, зниклим безвісти, полоненим чи заручником. Крім того, тяжкими можуть

бути наслідки називання конкретної людини в цьому контексті і для самої людини (зокрема у випадках, коли насправді ця людина перебуває в полоні).

Тож називати конкретну людину загиблою, пораненою, зниклою безвісти, полоненою чи заручником можна лише за стовідсоткової впевненості в цьому і будучи впевненими, що ця ідентифікація не нашкодить цій людині. У всіх інших випадках слід уникати ідентифікації конкретної людини.

Звісно, важко узагальнити всі можливі випадки, коли дотримання стандартів та етичних норм професії може обмежуватися в умовах військового часу.

Варто сказати, що, наприклад, кожен телеканал має власний статут, в якому чітко зафіксовані притаманні йому етичні норми. У статуті телеканалу «1+1» зазначено:

«Телеканал 1+1» уникає демонстрації відвертих сцен насильства, свідчень фізичного страждання, крупних планів серйозних травм людей, відвертої порнографії, брутальної лайки та інших шокуючих матеріалів. У разі надзвичайної суспільної значимості оприлюднення таких матеріалів необхідно повідомити глядачів, що наступні кадри можуть завдати їм моральної шкоди. Слід також делікатно ставитися до оприлюднення інтерв'ю з людьми, що перебувають в шоківому стані».

Заради гарної сенсації, трапляються випадки, коли редакції забувають про норми моралі та права. Так, 3 вересня 1997 року, найбільші телеканали Російської Федерації продемонстрували сюжети про проведення вироку «ширіатського суду», введеного на території Чечні. Мільйони російських телеглядачів були ненавмисно притягнуті до жакливого публічного вбивства людей методом варварства.

Цілком зрозуміло, що в будь-якому демократичному суспільстві не може бути заборонених тем. Проте навіть про діяльність чеченського шариатського суду слід розповідати так, щоб не змусити телеглядача жити у стані страху.

Власне, таких прикладів і на сучасному телебаченні достатньо. Так, телеканал «ІСТV» опублікував серію фотографій з місця ДТП відомого українського співака Андрія Кузьменка, який загинув 2 лютого 2015 року. Це викликало шквал невдоволення щодо дій телеканалу як з боку друзів співака, так і з боку інших українських працівників ЗМІ.

Таким чином, журналіст, працюючи в зоні бойових дій, в зоні воєнного конфлікту має пам'ятати про дві головні речі: по-перше – це власна безпека та збереження свого життя, а по-друге – здатність оперувати інформацією так, щоб не перешкоджати військовим виконувати свої обов'язки і не піддавати ризику ні їх життя, ні життя цивільного населення.

ВИСНОВКИ

Теоретично військова журналістика хоч і залишається поза увагою багатьох науковців, але свій внесок у формування української журналістики вона внесла і продовжує вносити чималий. Те, що такого роду журналістика є надзвичайно важливою, стало зрозуміло з часом. Варто лише прослідкувати за щоденною стрічкою новин, де майже половина повідомлень зроблені з місць надзвичайних ситуацій, воєнних конфліктів, катастроф тощо.

Сотні журналістів загинули, виконуючи професійні обов'язки у різноманітних зонах воєнних конфліктів, і це свідчить про підвищені ризики роботи працівників ЗМІ в зонах військових протистоянь.

З часом почали розроблятися спеціальні правові акти, які певним чином регулювали роботу кореспондентів на війні. Журналіст має право обирати: або він акредитований в регулярній армії і є її частиною, або ж, відповідно до Женевських конвенцій 1977 року, працювати самостійно і вважатися мирною особою. Слід зазначити, що саме Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року склалися спеціально для гарантування безпеки журналістам, які висвітлюють війну між регулярними арміями незалежних визнаних держав.

Але одне із найважчих місій для журналіста на війні – тримати баланс та дистанцію. Не можна змальовувати фальш там, де є горе, смерть, страждання. Неприпустимо людей сприймати як виключно героїв свого чи то сюжету, чи то статті. Журналіст повинен пропускати все через себе. Стати одним із тих людей, кому в тих умовах життя дуже важко. Проте і до зйомки варто підходити надто обережно, адже один необережний кадр і це може коштувати життя не тільки героєві, а й кого оточенню. Якщо не бажано називати ім'я людини в матеріалі – краще зберегти анонімність. Тому журналіст має пам'ятати, що на війні він має дві головні місії:

- 1) під час виконання професійних завдань зберегти власне життя;
- 2) працювати таким чином, щоб ні в якому разі не ставити під загрозу життя інших людей.

Але для кожного військового журналіста існує єдине правило: жодна, навіть найцікавіша серед усіх інших історія не варта власного життя. Якщо журналіст справжній професіонал, він зробить усе можливе, щоб той матеріал, над яким він працюватиме в небезпечних умовах – не став для нього останнім у житті.

АНОТАЦІЯ

Війна, яка триває з 2014 року перетворила чимало українських журналістів на воєнних кореспондентів. Воєнні дії вивели військову

журналістику на абсолютно новий шабель розвитку, де до справжніх військових журналістів у погонах долучилася когорта цивільних представників засобів масової інформації, які працюють на війні. Журналістам так само як і суспільству, довелося опанувати нові терміни та назви, розбиратися в озброєнні та загальних правилах військової сфери. Медійники разом із сотнями громадських організації опанували і навички тактичної медицини.

З 2014 року журналісти їздили до зони бойових дій, щоб показувати світові та українцям війну. Військові, своєю чергою, випрацьовували правила роботи з медіа – акредитації, тренінги. Та коли лінія фронту простягнулася майже всією територією України, напрацьований досвід довелося навчитися застосовувати в найкоротші терміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраамов Д. С. Профессиональная этика журналиста. Москва : 1999. 224 с.
2. Барынькин В. М. Локальные войны на современном этапе: характер, содержание, классификация. *Военная мысль*. 1994. № 6. С. 7.
3. Приступенко, Т. О. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навчальний посібник. Київ : Інститут журналістики, 2004. 375 с.
4. Сорока Ю. Журналісти на війні. *Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика*. Київ : Фоліо, 2022. 448 с.
5. Konrad A. Ethics, safety and solidarity in journalism. Ethical journalism network. 2016. URL: <https://ethicaljournalismnetwork.org/ethics-safety-solidarity-journalism>. (Date of access: 03.12.2022).

Information about the author:

Akopian Karyna Albertivna,

Postgraduate Student at the Department of Journalism
Kyiv National Aviation University,
Head of the media library department
of the Media communication Center
State Border Guard Service of Ukraine
26, Volodymyrska str., Kyiv, 01001, Ukraine